

ГЕМОЛОГІЯ (від лат. *gemma* — дорогоцінний камінь, самоцвіт, перлина і *...логія*) — сукупність знань про дорогоцінні різновиди мінералів і органічних утворень, а також їхні заміники — штучні аналоги та природні імітації. Г. знаходиться на межі науки та мистецтва, тісно пов'язана з геологією, мінералогією, худож. обробленням матеріалів, декор.-приклад. мистецтвом (дизайн природ. каміння, основи композиції), ювелір. і каменерізал. мистецтвом, колекцій. і музей. справою. Об'єктом вивчення Г. є оцінювання (вартісне, художнє), предметом — технол.-естет. (форма, розмір, ступінь полірування, твердість, тріщинуватість, вкраплення) та естет. (колір, текстур. малюнок, прозорість, блиск) властивості коштов. каміння. У методол. основі оцінювання самоцвітів лежить принцип послідовності, йому передують діагностика, дизайн і оброблення. Сучасна тенденція розвитку дизайну природ. каміння пов'язана з його орієнтацією на розкриття худож. достоїнства. Висновок щодо якості слугує обґрунтуванням для визначення вартості дорогоцін. каміння (у комплексі з екон. факторами, зокрема й кон'юнктурою ринку), використовується у торг. операціях, а також під час проведення митної і судової слідчої експертизи. На окремих етапах розвитку суспільства дизайн самоцвітів був прямим відображенням його культури. На сучасну Г. покладено завдання з визначення механізму розкриття природ. краси самоцвітів у декор.-худож. і ювелір. виробках для отримання найбільшого екон. зиску; формування уявлення про базову вартість дорогоцін. каміння, декор. гірських порід і мінералів, а також колекцій. сировини на основі вивчення істор.-культур. традицій використання їх у практич. і мист. цілях; діагностики, сертифікації, ідентифікації природ. і синтет. каміння. Витоки гемол. уявлень мають давнє коріння. Точкою відліку вважають той період часу, коли людство навчилось використовувати каміння як знаряддя праці, мисливства та в якості прикрас. У процесі використання та оброблення воно накопичувало відомості про властивості каміння, місця його локалізації, постійно удосконалювало технологію оброблення. В основі кожної культури лежала конкретна модель світу, яка визначала світосприйняття людини, характер творчості та провідну культурну парадигму. Загалом Г. зародилася у ранній період існування описової мінералогії. Перші праці, зокрема давньогрец. природознавця і філософа Теофраста (372–287 до н. е.), рим. письменника, вченого-енциклопедиста Плінія Старшого (23 або 24–79), середньоазіат. вченого-енциклопедиста Біруні (973 — бл. 1050), в цій царині були присвячені заг. опису, незвичай. (подекуди вигаданим) властивостям

коштов. каміння, методам перевірки їх на підроблення. В Україні, ймовірно, першим дослідж. з Г. є трактат громад. і церк. діяча, вченого, письменника Ф. Прокоповича «Про камені й ґеми» (1705–09), де описано низку дорогоцін., напівдорогоцін. і вироб. каменів, зокрема сапфір, ґіацинт, сардій, гранат, смарагд, карбункул, рубін, аметист, опал, топаз, берил, кристаль, яшму. У сучас. вигляді Г. сформувалася наприкінці 19 ст., після появи точних методів дослідж. мінерал. речовини (поляризац. оптики, рентгено-структур. аналізу, спектрометрії тощо). Власне термін «Г.» вперше запропоновано англ. вченим Ебертом 1892, набув поширення на поч. 20 ст. (у СРСР в 1980-х рр.). Теор. і пізнавал. значення для Г. мають праці англ. вчених Г. Сміта, Б.-В. Андерсона, нім. — В. Шумана, швейцар. — Е. Гюбеліна, амер. — Дж. Сінкенкеса, Р. Ліддікоата, рос. — Ю. Орлова, О. Ферсмана, Г. Барсанова, А. Гінцбург'а, Г. Леммлейна, Д. Григор'єва, Є. Києвленка, В. Петрова, Б. Куликова, В. Буканова, укр. — [П. Баранова](#), [В. Індутного](#), [В. Квасниці](#), [В. Нестеровського](#), [В. Павлишина](#), [Ю. Полканова](#) та ін. 1993 при Міністерстві фінансів України створ. [Державний гемологічний центр України](#) (видає ж. «Коштовне та декоративне каміння»), 1996 при Нац. гірн. університеті (Дніпропетровськ) — Гемол. центр (дир. — П. Баранов). Серед найавторитетніших міжнар. організацій — Гемол. інститут Америки, Вища діамант. рада Бельгії, Міжнар. гемол. інститут Бельгії. Провідні гемол. лаб. діють в Швейцарії, Великій Британії, РФ, країнах Пд.-Сх. Азії (див. також [Дорогоцінне каміння](#)).

Рекомендована література

1. Щеглов Н. П. О драгоценных камнях и способах их распознавания. С.-Петербург, 1824;
2. Н. Smith. Gemstones. London, 1912 (рос. перекл. – Драгоценные камни. Москва, 1980;
3. 2002); В.-В. Anderson. Gem testing. London, 1925 (рос. перекл. – Определение драгоценных камней. Москва, 1983;
4. 1996); R. Liddicoat. Handbook of Gem Identification. Los Angeles, 1975;
5. Балицкий В. С., Лисицина Е. Е. Синтетические аналоги и имитации природных драгоценных камней. Москва, 1981;
6. Р. Read. Gemmology. Boston, 1991 (рос. перекл. – Геммология. Москва, 2003); Бобылев В. В. Историческая геммология. Москва, 2000;
7. Баранов П. Н. Научные основы геммологии // Наук. вісн. Нац. гірн. академії України. 2001. №1;

8. Його ж. Геммология: диагностика, дизайн, обработка и оценка самоцветов: Учеб. Дн., 2002. *П. М. Баранов*

Бібліографічний опис:

Геммологія / П. М. Баранов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-25555>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).